

Wilson İlkeleri

20. yüzyılın başları dünya tarihi için daha önce hiç olmadığı kadar büyük çaplı bir savaşa, can kayıplarına ve mali külfete sebep olmuştu. Savaş milyonlarca askerin hayatını kaybetmesinin yanı sıra sivillerin de açlık, sefalet ve çeşitli hastalıklara maruz kaldıkları büyük bir felakete sebep olmuştu. 1914 yılında patlak veren Büyük Savaş'ın başlamasından üç yıl geçmiş olmasına rağmen, savaştan taraflardan ne İtilaf ne de İttifak grupları aralarında üstünlük sağlayamamıştı. Savaş her iki taraf için de ciddi şekilde maddi ve manevi kayıplara sebep olmakta ve bu sebeple de başta kamuoyları olmak üzere savaştan tüm dünyada büyük bir yorgunluk ve bezginlik oluşturmaktaydı. Artık, insanların savaş istemediği, en asgari şartlarda da olsa hayatlarını devam ettirebileceği bir barış ortamının talep edildiği sosyal ve siyasi bir ortam oluşmuştu. Ne siyasi liderlerin ne de askeri bürokrasinin sosyo-psikolojik ve ekonomik yıkım nedeniyle halkta savaşa karşı oluşan büyük öfkeye karşı duracak halleri kalmamıştı.

İşte ABD Başkanı Woodrow Wilson'un kendi dönemine damgasını vuran ve sonraki tüm dönemleri de etkileyen *Wilson ilkeleri* ya da '*Wilson'cu düşünce*' böyle bir ortamda ortaya çıkmış ve dünya halkları için adeta barış umudunun bir kapısı olmuştu. Wilson '*idealizmi*' olarak ta adlandırılan bu düşünce, I. Dünya Savaşı'na yol açan uluslararası sistemin; devletler arasında barış ve güvenliğin sağlanması, demokratikleşme ve serbest ticaretin yaygınlaştırılması gibi ilkeler çerçevesinde barışçıl yeni bir dünya düzenine dönüştürülmesini amaçlamaktaydı. Bu çerçevede Başkan Wilson'un 8 Ocak 1918 tarihinde ABD Kongresi'nde 14 madde halinde açıkladığı ilkeler ve daha sonra kuruluşuna öncülük ettiği Milletler Cemiyeti Wilson'cu düşüncenin en somut neticeleri olmuştur. Ayrıca Başkan Wilson'un çabaları neticesinde oluşan bu siyasi ve düşünsel atmosfer olumlu ve olumsuz yanlarıyla akademik alana da yansısıyla Uluslararası İlişkiler Disiplininin ortaya çıkmasına ve '*idealizm*' teorisinin doğmasına öncülük etmiştir.

Ancak bu 14 madde içerdiği; açık diplomasi, serbest ticaret, sınırların milliyetler esasına göre belirlenmesi ve sömürge ülkelerine siyasi yönetim haklarının iade edilmesi (*self-determination*) gibi uygulanması o dönem şartlarında pek mümkün olmayan kimi ilkeler sebebiyle Wilson'cu düşüncenin '*ütopyacılık*' olarak ta adlandırılmasına neden olmuştur. Zira gerçekte ne ABD devlet elitleri ve kamuoyu, Başkan Wilson'un düşündüğü şekilde bir dış politika değişikliğini kabul etmeye hazırdı ne de Avrupalı müttefiklerinin korumacı ticari anlayıştan vazgeçmeye ve sömürge ülkelerine haklarını vermeye niyetleri vardı.

Wilson ilkelerinin düşünsel arka planını kavramak ya da Başkan Wilson'un liberal hedef ve gayelerini ortaya koyabilmek için yaşadığı dönemin, tarihsel ve sosyo-ekonomik arka planından da söz etmek uygun olacaktır. 28 Aralık 1856 tarihinde doğan Thomas Woodrow Wilson, yaklaşık olarak 70 yaşındayken, 3 Şubat 1924 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Dolayısıyla Wilson'un içinde yaşadığı dönem aslında, dünya tarihinin bugününü de çok derinden etkileyen birtakım hadiselerin cereyan ettiği bir döneme denk gelmektedir. Hayatı süresince Wilson'un şahitlik ettiği bazı temel olaylar arasında; Almanya ve İtalya'nın siyasi birliklerini icra etmeleri, Avrupa'da siyasi kutuplaşma ve çekişmenin artması ve bunun neticesinde patlak veren Fransa-Almanya savaşında Fransa'nın mağlup olup zengin kömür demir ve başka bazı metal rezervlerine sahip olan Alsas-Loren (*Alsace-Lorraine*) bölgesini Alman egemenliğine terk etmesi gibi gelişmeleri saymak mümkündür. Bu gelişmelere paralel olarak Fransız İhtilali'nin sebep olduğu milliyetçilik akımlarının imparatorlukların iç ve dış siyasi dengelerini sarsarak bunların neticesinde Avrupa'da siyasi rekabet ve bloklaşmanın artmasına meydan vermesi gibi olaylar klasik güçler dengesi sisteminin bozulmasına sebep olmuş ve Büyük Harbe giden süreci hızlandırmıştır. Woodrow Wilson'un yaşadığı dönemde birbiri ardınca meydana gelen tüm bu olaylar silsilesinin kendisinin siyasi, sosyo-ekonomik bakış açısı ve ideolojik fikri yapısını etkilediğine

şüphe yoktur.

Wilson'un yaşadığı dönemin bir özelliği de, ticarete uygulanan korumacılığın sebep olduğu keskin rekabet ve bunun doğurduğu ağır siyasal faturaydı. Bu rekabet önce Fransa-Almanya savaşına ve daha sonra da Birinci Cihan Harbi'ne neden olan etkenlerden biri olmuştur. Bundan dolayı Wilson'un 14 İlke'sinde serbest ticaretin tesisine yönelik çok sayıda maddenin bulunması normal bir durumdu. Aynı dönemin bir başka özelliği de, milliyetçilik akımlarının imparatorluklar arasında siyasi rekabet ve kanlı savaflara yol açmasıydı. Bu durum ise Başkan Wilson'un ulusların kendi siyasal yapılanmalarını oluşturmalarına imkân sağlanmasını savunmasına neden olmuştur. Bu ilke aynı zamanda Wilson'un zayıf milletlere yardım etme anlayışına temel olan idealist düşüncesinin de bir sonucuydu

Uluslararası sistem açısından bakıldığında Başkan Wilson'un yaşadığı siyasal dönem güçler dengesinin bozulduğu ve güç geçişi (*transition of power*) teorisi çerçevesinde açıklanabilecek kutuplaşma ve siyasi rekabetin arttığı bir dönemdi. Bu teoriye göre, meydan okuyan güç (*challenger*), mevcut sistemdeki egemen olan güce (*hegemon*), kendisini en hazır hissettiği zaman (ve genellikle de askeri güç bakımından bir önceki egemenden daha güçlü bir hale geldikten sonra), onu devirmek ve kendi hegemonyasını kurmak için bir önceki egemenle mücadeleye girer. Bunu bilen mevcut egemen ise, barışçıl yollarla engelleyemediği yükselen güce, henüz kendisinden daha güçlü hale gelmeden savaş ilan eder ve onu saf dışı bırakır.

Birinci Dünya Savaşı dönemindeki güç mücadeleleri incelendiğinde, meydan okuyan güç olan Almanya'nın mevcut egemen güç olan İngiltere'yle olan rekabeti bu teori çerçevesine oturtulduğunda, Wilson İlkeleri'nde yer alan bazı stratejik dengeleme unsurlarına neden yer verildiği daha iyi anlaşılacaktır. Wilson İlkelerinde yer alan 4 ile 14 arasındaki maddeler belirli ölçülerde bu amaca hizmet etmek için tasarlanmıştır.

Woodrow Wilson'un akademik kimliği ise, tarihsel ve kavramsal bir çerçeve oluşturması bakımından idealist düşüncelerinin tekâmülünde önemli rol oynamıştır. Wilson, Princeton Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1879'da mezun olmuş ve doktorasını da Johns Hopkins Üniversitesi'nden almıştır. Muhafazakâr bir akademisyen olarak, kısa zamanda başarılı çalışmalarıyla tanınmış ve 1902 yılında Princeton Üniversitesi'ne rektörlük makamına kadar yükselmiştir. 8 yıllık rektörlük tecrübesinden sonra Wilson, Demokrat Parti'nin 1910 yılındaki New Jersey valisi adayı olmuş ve seçimleri kazanarak valilik yapmıştır. 1912 yılında ise Başkan adayı olarak gösterildiğinde, genel oyların sadece %42'sini almasına karşın çoğunluk sağlayarak 28. ABD Başkanı olmuştur.

Başkanlığı döneminde, hem bireylerin hem de eyaletlerin daha fazla özgürlük, ticari kolaylıklar ve yerel yönetim hakkı elde etmelerini sağlamış ve bu açıdan, kendi demokrat kişiliğine uygun icraatlar yapmıştır. Wilson, "ülkeyi savaşa sokmayan adam" sloganıyla kazandığı ikinci Başkanlık döneminde ise, ABD'yi Dünya savaşına sokan kişi olmuş ve İngiltere-Fransa ittifakını destekleyerek Almanya'ya karşı savaşmıştır. Liberal-muhafazakâr bir gelenekten gelen Wilson'un bu yönünü, 14 İlke'nin özellikle 2, 3 ve 14. maddelerinde tespit etmek mümkündür. 2 ve 3'üncü maddelerde yer verilen serbest ticaretin sağlanması ve karşılıklı ekonomik bağımlılık ilişkilerinin oluşturulmasına yönelik maddeler liberalizmin temel dayanakları olan ilkeler arasındadır.

Bu ilkeler arasında Türkiye'yi ilgilendiren durumlar 12'inci maddede yer almıştır. Bu maddede yer alan 'Osmanlı imparatorluğunda Türklerin oturdukları, çoğunluk sağladıkları bölgelerin bağımsızlığının sağlanması, Türk egemenliği altında bulunan diğer unsurlara da özerk bir gelişme için yeterli bir fırsatın sağlanması' ilkesi Türklere bir milli devlet kurma hakkını tanıması bakımından önemlidir. 'Türk egemenliği altında bulunan uluslardan' kasıt ise çoğunluğu

oluşturan ve Türkiye'den koparılan Arap coğrafyasıdır. Bu durum Türkiye içindeki azınlıkları hiçbir şekilde kapsamamıştır. Nitekim Başkan Wilson'un Ağustos 1919'da 'Ermeni katliamları ve Ermeni Mandası' konularını araştırmak üzere Kafkasya ve Anadolu'ya gönderdiği General James Harbord yazdığı raporda: 'Ermeni nüfusunun Anadolu'da bir iki küçük ilçe hariç hiçbir yerde çoğunluk oluşturmadığından ve dolayısıyla da Anadolu'da bir Amerikan mandası kurulamayacağını' belirtmiştir. Nitekim aynı tarihlerde İstanbul'da Amerikan Yüksek Komiseri olarak görev yapan Amiral Bristol'un hazırladığı raporlar da benzer niteliktedir.

General Harbord 22 Eylül 1919 tarihinde Sivas'a geldiğinde Mustafa Kemal Paşa ile de burada uzun bir görüşme yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta Harbord'a, Milli Mücadele'nin gaye ve hedefleri ve Müslüman olmayan azınlıklara yönelik bakış açısıyla ilgili geniş bilgiler verdiğini belirtmektedir. Yine Müslümanlarla Müslüman olmayan azınlıklar arasındaki ilişkilere dair Ermeniler ve yabancılar tarafından Türklere yönelik yapılan asılsız ve mübalağalı suçlamalara karşı da Kemal Paşa'nın bazı açıklamalar yaptığı anlaşılmaktadır. General Harbord-Kemal Paşa toplantısından yaklaşık iki hafta önce gerçekleşen Sivas Kongresinde (4-11 Eylül 1919) gündeme gelen bir başka konu da Amerikan Mandası meselesi olmuştur. Wilson İlkeleri bu dönemde Avrupa'da olduğu gibi Anadolu'da da etkisini oldukça hissettirmiş ve 'nüfusça çoğunluk oluşturdukları yerlerde Türklerin egemenliğinin tanınacağı' hükmünü içeren on ikinci madde ile 'kendi kendini yönetme' ilkesini düzenleyen beşinci madde temel alınarak İstanbul'da 4 Ocak 1919'da bir Wilson Prensipleri Cemiyeti bile kurulmuştu. Ancak Cemiyet: Anadolu'nun içinde bulunduğu ekonomik darboğaz ve Wilson'un dünya barışına yönelik fikir ve çabaları ve de ABD'nin Avrupa devletleri gibi emperyalist bir devlet olmaması gibi sebeplerden ötürü Amerikan Mandasını talep etmekteydi ve bu düşünce 8-9 Eylül tarihlerinde Sivas kongresinde de dile getirilmişti. Ancak başta M. Kemal Paşa olmak üzere çoğunluk manda düşüncesini reddederek Milli Mücadeleyi sürdürme kararı almıştır.

Yine 12. maddede yer alan 'boğazların uluslararası garanti altında tüm devletlerin ticaret gemilerine açılması' prensibi serbest ticaret konusunda ABD'nin, İngiltere ve Fransa'nın korumacı yaklaşımlarından farklı bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Woodrow Wilson'un başkan olduğu dönemlerde güçlü bir endüstriye sahip olan ABD'nin amacı değişik pazarlara serbestçe erişim imkânı elde ederek bu endüstriyel gücünü ekonomik güce çevirmektir. 14 ilke'de yer alan bütün denizlerin ve boğazlarının ticaret gemilerine açılması ve uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması gibi maddeler ABD'nin küresel ekonomik amaçlarını gerçekleştirmeye yöneliktir.

İşte tüm bu sebeplerden dolayı Başkan Wilson, yaklaşık bir asırdır Avrupa siyasetine uzak duran ve içine kapanık infiratçı bir dış politika izleyen ABD'nin uluslararası siyasete bakış açısını değiştirmeye karar vermişti. Bu çerçevede ABD liderliğinde gelecekte barış ve güvenliği sağlayacak ve çatışmaları önleyecek yeni bir dünya düzeninin kurulması için yoğun bir politik çaba içine girdi. Başkan Wilson gerek bireysel olarak sahip olduğu duygu ve liberal düşünceler ve gerekse de Amerika'nın çıkarlarıyla örtüştüğü için daha barışçıl bir dünya ve Avrupa'nın korumacı geleneğine karşın dünya ticaretinde daha fazla serbestlik içeren yeni bir uluslararası sistem kurmayı tasarlamıştı.

Wilson bu düşüncelerini gerçekleştirmek maksadıyla Ocak 1919'da Paris Barış Konferansına katılmak için Avrupa'ya geldiğinde buradaki halklar tarafından coşkuyla karşılanmış ve halklar nezdinde kazandığı itibar ona Nobel Barış Ödülü'nü kazandırmıştır. Ancak Wilson halk nazarında popüler olmasına rağmen Avrupalı diplomatlar ve devlet adamları tarafından çok farklı karşılanmıştır. Wilson'un bahsi geçen ilkelerle ortaya koyduğu düşünceler sömürge zihniyetine sahip Avrupalı devlet adamları tarafından kabul görmedi. Yeni sömürgeler elde etme amacı güden İngiltere ve Fransa, açık diplomasi, denizlerin serbest ticarete açılması, sınırların ulusların çoğunluğu esasına göre belirlenmesi

ve sömürge ülkelerine yönetme haklarının iade edilmesi gibi ilkelerden uzak durmuşlardır. Bu durum Başkan Wilson'da büyük bir hayal kırıklığı oluştursa da onu uluslararası barış ve güvenliği temin çabalarına devam etmekten alıkoymamıştır. Böylece barış görüşmelerinde, Wilson'un ilkelerinden daha çok Avrupalı galip devletlerin çıkarları belirleyici olmuştur.

Yukarıda bahis konusu ilkeler arasında Wilson'un düşüncesinin en somut pratik çıktısı 14'üncü maddede belirtilen Milletler Cemiyeti Teşkilatının (*Cemiyet-i Akvam*) kurulması olmuştur. Başkan Wilson'un liberal düşüncesi kapsamında yer alan dünya barışını korumak için bir uluslararası teşkilatının kurulması fikri Amerikan devlet çıkarları ile de örtüşmekteydi. Wilson'un düşüncesine göre ABD, Milletler Cemiyetinde (MC) liderlik rolü üstlenerek dünya siyaset ve ticareti üzerinde başat rol oynayabilirdi. Bu durum aslında bir asra yakın ABD Dış politikasını şekillendiren Monroe Doktrinin Başkan Wilson tarafından yeniden yorumlanması olarak ta değerlendirilebilir. Daha önce ticarete geçerli olan '*Open door policy*' anlayışı Wilson ilkeleriyle genişletilerek küresel serbest ticaret olarak ifade edilmiştir. Yine ABD dış politikasının etki alanı da Amerikan Kıtasından küresel dünya ölçeğine taşınarak genişletilmişti. Ancak, Wilson bu fikirlerini Kolonyal Avrupalı liderlere anlatmakta oldukça sıkıntı çekmişti. Nitekim Fransız lider Clemenceau yaptığı bir konuşmada Wilson'un savunduğu fikirleri paylaşmamasına rağmen, onun 'asil içtenliğini' ve liberal görüşlerini büyük bir saygıyla takdir ettiğini ifade etmiştir.

MC'nin kurulması konusu nihayet Paris Barış Konferansının 25 Ocak 1919'daki toplantısında gündeme gelmiş ve Cemiyetin kurulması kararı alınmıştır. Altı ay kadar devam eden yoğun tartışmalar neticesinde MC'nin nihai sözleşmesi 28 Haziran 1919 tarihinde kabul edilmiştir. 26 maddeden oluşan MC tüzüğü'nün en önemli maddesini 10'uncu madde teşkil etmekteydi. Onuncu madde üye şartlarını ve sorumluluklarını düzenleyen bir madde olup buna göre Milletler Cemiyeti'ne üye ülkeler diğer üye ülkelerin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı tehdit oluşturamazlardı. Böyle bir tehlikenin ortaya çıkması durumunda Milletler Cemiyeti Konseyi, onuncu maddeden doğan yükümlülüklerini yerine getirebilmek için taraflara tavsiyelerde bulunacaktı. Bu madde aynı zamanda MC'nin en zayıf noktası idi. Çünkü MC'nin herhangi bir tehdidi önlemek için yaptırım gücü olmayıp sadece tavsiyede bulunmak yetkisi vardı.

Milletler Cemiyeti açısından bir diğer büyük problem ise ABD Senatosu'nun bu kuruluşa üye olmayı reddetmesiydi. Başkan Wilson'un savunduğu uluslararası barışın korunması ilkesine yönelik bir teşkilatın kurulması kararı Avrupa'nın büyük devletleri ve savaştan sonra kurulan ülkeler tarafından büyük bir ümitle kabul edilirken ABD tarafından reddedilmesi dünya kamuoyları için olduğu kadar Wilson'un kendisi için de büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Çünkü kurulacak teşkilatın varlığını devam ettirebilmek için ABD gibi güçlü bir devletin desteğine ihtiyaç vardı. Başkan Wilson, gerek Amerikan halkından ve gerekse de siyasi ve bürokratik elitlerden gelen geleneksel içe kapanık Amerikan dış politikasının değiştirilmeye çalışıldığı ve ABD'nin dünyanın polis gücü olma yükümlülüğü altına sokulmaya çalışıldığına yönelik tepki ve tenkitleri önleyemediğinden dolayı bu olumsuz neticeyle karşılaşmıştı.

Sonuç olarak Başkan Wilson, Dünya siyasi tarihine bıraktığı en önemli mirası olan 14 ilke ile liberal bir dünya düzeni tasarlamış olsa da bunu pek çok bakımdan gerçekleştirememiştir. Zira I. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Wilson'un Uluslararası bir barış ve güvenlik teşkilatı kurulmasına dair ilkesi dışında kalan prensiplerden pek azı kısmen uygulanırken, çoğu ilkeler ise hiç gündeme getirilmemiştir. Bunlar arasında yer alan: ticari eşitliğin sağlanması, ulusların kendi kaderlerini belirlemesi, silahlanmanın bırakılması, sınırların ulusların çoğunluğu esasına göre belirlenmesi gibi ilkelerin genelde uygulanmadığı söylenebilir.

Wilson ilkelerinin bir önemli yönü, uluslararası diplomaside daha önce hiç yer almamış yeni kurallara yer vermesidir.

Bunlar arasında, diplomaside açıklık, barış ve güvenliğin sağlanması için bir uluslararası teşkilatın kurulması gibi maddeleri saymak mümkündür. Söz konusu bu ilkeler genel itibariyle liberal bir yaklaşımı ortaya koysa da deniz ve boğazların açık tutulması, ekonomide açıklık, serbest ticaretin yaygınlaştırılması gibi ilkeler ABD çıkarlarını temin etmeye yönelik olduğundan dolayı realizmin özelliklerini taşımıştır.

Başkan Wilson on dört ilkesinde ortaya koyduğu siyasi, ideolojik ve ekonomik dünya tasarımıyla Paris Barış Görüşmelerinde tam olarak etkili olamasa da, uluslararası ilişkiler disiplini ve düşüncesi üzerinde mühim izler bırakmıştır. Milletler Cemiyeti'nin barışı korumada yetersiz kalmasına rağmen Wilson ilkeleri modern uluslararası ilişkiler düşüncesi ve uluslararası hukukun genel yapısı üzerinde önemli katkılar yapmaya devam etmiştir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı süreci içerisinde geliştirdiği Birleşmiş Milletler Teşkilatı fikrinin oluşmasında ve sonraki dönemlerde pek çok hükümet devrinde takip edilen liberal politikaların uygulanmasında Wilson İlkeleri, etkisini çoğu zaman belli etmiştir.

WILSON İLKELERİ

1. Tüm barış antlaşmaları açık olacaklar bu antlaşmalardan başka uluslar arası gizli antlaşmalar yapılmayacak, bundan böyle diplomasi açık olacak gizli diplomasi kaldırılacak.
2. Denizlerde gidiş geliş tamamen serbest olacak yalnız kara suları ve uluslar arası antlaşmaların uygulanması yolunda gene uluslar arası bir hareket sonucu kısmen ya da tamamıyla kapatılmış olan denizler bundan ayırdır.
3. Barışa katılacak ve barışı korumak için birleşecek olan uluslar arasında ekonomik bütün engellerin kaldırılması ve ticari ilişkilerde eşitliğin kabul edilmesi.
4. Her ülkenin silahlarını iç güvenliğin gerektirdiği dereceye indirmek için karşılıklı garantilerin verilmesi. Ülkeler silahlanmayı bırakacaklar.
5. Sömürgeler üzerindeki isteklerin serbestçe ve tam bir yansızlıkla incelenerek ve bu bölgeler halkının çıkarları da göz önünde tutularak bir sonuca bağlanması.
6. İşgal edilmiş olan tüm Rus topraklarının boşaltılması ve Rusya'nın kendi kendisini istediği gibi yönetmesi yolunda önlemlerin alınması.
7. Belçika'nın egemenlik haklarına hiçbir biçimde dokunulmaksızın boşaltılması ve yeniden kurulması.
8. Tüm Fransız topraklarının kurtarılması, 1871 yılında Prusya'nın Alsas-Loren'i almakla yapmış olduğu haksızlığın düzeltilmesi yani bu toprakların yeniden Fransa'ya verilmesi.
9. İtalyan sınırlarının ulusal temele göre düzeltilmesi.
10. Avusturya-Macaristan imparatorluğundaki uluslara en serbest biçimde özerklik elde etmek için gereken olanakların verilmesi.
11. Romanya, Sırbistan, Karadağ'ın boşaltılması Sırbistan'ın denizde serbest ve güvenli bir kapı elde etmesi, Balkan devletlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin ulusallık bakımından tarihsel temellere göre dostça düzenlenmesi Balkan devletlerinin siyasal ve ekonomik bağımsızlıkları ve sınırlarının dokunulmazlığı yolunda uluslar arası garantilerin verilmesi.

12. Osmanlı imparatorluğunda Türklerin oturdukları, çoğunluk sağladıkları bölgelerin bağımsızlığının sağlanması, Türk egemenliği altında bulunan diğer unsurlara da özerk bir gelişme için tam ve engelsiz bir fırsatın sağlanması, Türk Boğazlarının uluslar arası garanti altında tüm devletlerin ticaret gemilerine açılması.

13. Bağımsız bir Polonya devleti kurulacak.

14. Büyük ve küçük, bütün devletlere siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti altına almak imkânını sağlamak amacıyla, bir Uluslararası Milletler Teşkilatının kurulmasının sağlanması.

Mustafa Sıtkı BİLGİN

KAYNAKÇA

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk**, Cilt I, 1919-1920, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

BERG, A. Scott, **Wilson**, Putnam Adult, New York 2013.

BEST, Antony ve et. al., **Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl**, Çev. Taciser Ulaş Belge, Emel Kurt, Yayın Odası, İstanbul 2008.

BİLGİN, Mustafa Sıtkı, "Lozan Konferansında Ermeni Meselesi: İtilaf Devletlerinin Diplomatik Manevraları ve Türkiye'nin Karşı Siyaseti", **Bellekten**, C LXIX, S 254, 2005.

BRANDS, H.W., **Woodrow Wilson**, Times Books, New York 2003.

CARR, Edward Halett, **Twenty Years Crisis; 1919-1939**, St. Martin's Press, London 1962.

COOPER, John Milton, **Woodrow Wilson: A Biography**, Vintage Books, New York 2011.

GILPIN, Robert, **War and Change in World Politics**, Cambridge University Press, New York 1983.

GÜRBÜZ, M. Vedat, "Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Mayıs-Kasım 2002, s.29-30.

HARRISON, Horace V., **The Role of International Theory in International Relations**, Van Nostrand Company, London 1964.

<http://www.woodrowwilsonhouse.org/president-wilson> Erişim Tarihi: 12.09.2020.

<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1919/summary/> Erişim Tarihi: 12.09.2020.

<https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/woodrow-wilson/> Erişim Tarihi: 12.09.2020.

<https://www.wilsoncenter.org/about-woodrow-wilson> Erişim Tarihi: 13.09.2020.

<https://www.wilsoncenter.org/article/woodrow-wilson-consequential-and-controversial?> Erişim Tarihi: 13.09.2020.

<https://www.woodrowwilson.org/Presidential-Library-and-Museum> Erişim Tarihi: 13.09.2020.

KISSENGER, Henry, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.

MCCORMACK, Emily, **Fourteen Points**, Author House, Bloomington 2004.

PIETRUSZA, David, **1920: The Year of Six Presidents**, Basic Books, New York 2008.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih**, İmge Yayınevi, Ankara 2011.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/wilson-ilkeleri/?pdf=3274> adresinden erişilmiştir